

Háromnyelvű online könyvtári szakszótár

Trilingual online dictionary of library terminology

Pethő Andrea

andrea.petho@post.sk

Szlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtár, Pozsony, könyvtáros

Beérkezett: 2024.03.19.

Elfogadva: 2024.03.20.

Publikálva: 2024.06.05.

A Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesületének (SZMKE) háromnyelvű (magyar, szlovák, angol) online információ- és könyvtártudományi szakszótára a Kisebbségi Kulturális Alapnál 2022-ben beadott nyertes pályázata során valósult meg. Fő célja segíteni a szlovák-magyar közegben dolgozó könyvtárosok munkáját.

információ-és könyvtártudomány, szakkifejezések/terminológia, szakszótárak, többnyelvű szótárak

The multilingual (Hungarian – Slovak – English) online dictionary of library and information science terminology was developed within the framework of a tender run by the Minority Cultural Fund and won by the Association of Hungarian Librarians in Slovakia. The main purpose of the service is to help librarians working in a Slovak-Hungarian environment.

library and information science, terminology, terminological dictionary, multilingual dictionary

A nyelvi szakszótárak hasznosságát szükségtelen hosszabban elemezni. Az egyes szakterületek fejlődése elválaszthatatlanul összefügg az egyre bővülő külföldi szakirodalom állandó megismerésének igényével, és ehhez elengedhetetlen segítség a szaknyelvi szótár. Felhasználható a külföldi tanulmányutak, továbbképzések, illetve kollégákkal való találkozásokkor is, különös tekintettel a határokon átívelő nemzetközi projektek, együttműködések esetében.

A Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesületének (SZMKE) háromnyelvű (magyar, szlovák, angol) online információ- és könyvtártudományi szakszótára a fentebb felsorolt területeken kíván segítséget nyújtani. Az összeállítók elsődleges célja egy nyelvi, illetve terminológiai szótár létrehozása volt. Mivel a szakkifejezéseknek sok esetben az egyes nyelveken más, ill. több jelentésük is lehet, ezért ennek függvényében igyekezetünk ellenére sem mindig sikerült a fogalom pontos meghatározása, amelynek jelentésstartalma így gyakran ingadozik. Ebből kifolyólag a szótár nem terminológiai szabvány, csupán alapul kíván szolgálni a mindennapi munkához.

Könyvtári szakszótárak Szlovákiában

Az első magyar-szlovák nyelvű könyvtártudományi szótárt 1958-ban Jozef Hajdušek állította össze, melynek második bővített kiadása tíz évvel később, 1968-ban jelent meg ugyancsak az ő tevékenységének eredményeként. 1989-ben kiadták a *Slovník maďarských skratiek a knihovníctva a informačnej vedy* c. kiadványt, amely a könyvtár- és információs tudomány magyar nyelvű rövidítéseit tartalmazza.

Cite as/Így hivatkozd: Pethő A. (2024) Háromnyelvű online könyvtári szakszótár / Trilingual online dictionary of library terminology, Central European Library and Information Science Review (CELISR), 1(1), p. 54-59.

Így hát elmondhatjuk, hogy Szlovákiában Jozef Hajdušek (1923–1996) a magyar-szlovák könyvtári terminológia úttörőjének számít, követője sajnos nem akadt.

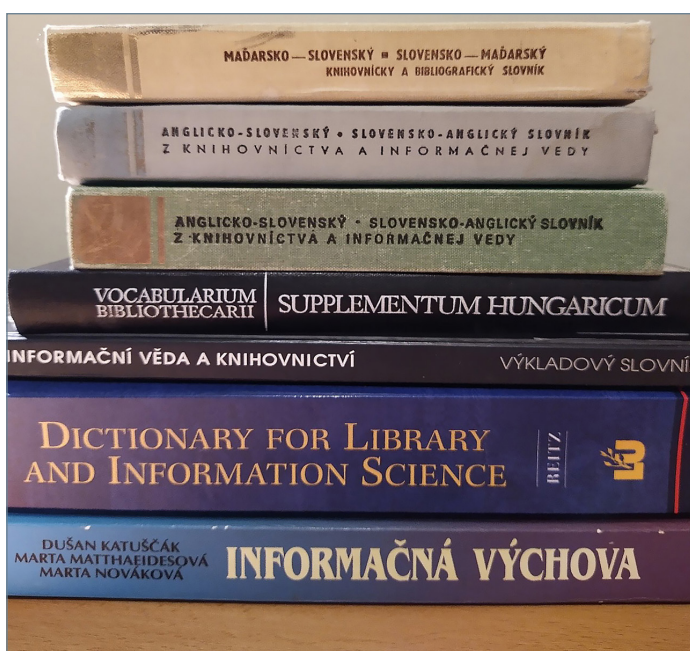
Az elmúlt 50 évben ezeket a kiadásokat nem követték újabb, frissített verziók. Bár, az alapszókincs nem változott, de mint minden más tudományág, így a könyvtártudomány is hatalmas változásokon ment keresztül. Új szakterületek jöttek létre, mint például az informatika, információtudomány, internet, elektronikus dokumentumok, hogy csak a legújabbakat említsük. Mindezek új kifejezéseket hoztak a könyvtárosok munkájába. Ezért is érezte az SZMKE fontosnak a szótár mielőbbi létrehozását.

Valamivel jobb a helyzet a szlovák-angol szakszótárak esetében, az utolsó kiadásuk 1999-ben volt. Itt mindenképpen szeretnénk megemlíteni, hogy Hajdušek nevéhez nem csak a magyar-szlovák szótár kiadása köthető, szintén hozzá fűződik a szlovák-angol szótár, amely ugyancsak több kiadásban jelent meg. Megjelentek még a szlovák-lengyel (Gronský 1966) valamint a szlovák-német (Šimová 1980) kétnyelvű szótárak is.

A fent említett kétnyelvű szótárakon kívül közzétettek néhány egynyelvű terminológiai szótárat is: 1968-ban Hanakovič, Š.: *Slovenská knihovnícka terminológia: výkladový slovník* (Szlovák könyvtári terminológia: értelmező szótár), 1998-ban Katuščák, Dušan: *Informačná výchova: terminologický a výkladový slovník, odbor knižničná a informačná veda* (Információs oktatás: terminológiai és értelmező szótár, könyvtár- és információtudomány). A legújabbat 2020-ban publikálták *Informačná veda: výkladový slovník* (Információtudomány: értelmező szótár), Jela Steinerová főszerkesztésében.

A könyvtárak polcain megtalálhatók még a Csehországban megjelent szakszótárak, melyek közül a Miroslav Ressler szerkesztésében 2003-ban megjelent *Informační věda a knihovnictví: výkladový slovník české terminologie z oblasti informační vědy a knihovnictví: výběr z hesel v databázi TDKIV* (Információtudomány és könyvtártudomány: a cseh terminológia értelmező szótára az információtudomány és a könyvtártudomány területén) címűt emelnénk ki, amely online is elérhető. Ezen kívül több, az angol nyelvterületen megjelent kiadvány is hozzáférhető (1. ábra).

"Az elmúlt 50 évben ezeket a kiadásokat nem követték újabb, frissített verziók."

1. ábra: A könyvtárosok rendelkezésére álló korábbi könyvtári szakszótárak

"Ahhoz, hogy egy szótár gyakorlati segítséget nyújtson a mindennapi munkában, illetve a szakirodalom olvasásakor, egyben egységes képet adhasson a könyvtári szakterminológiáról, a kifejezések választékának meglehetősen szélesnek kell lennie."

A feldolgozás menete

A tényleges munka az SZMKE-nek 2022-ben a Kisebbségi Kulturális Alapnál¹ beadott nyertes pályázatával kezdődött. Első körben megalakult a munkacsoport, melynek tagjai Dancs Szabolcs (az Országos Széchényi Könyvtár Könyvtári Intézet Könyvtári Szabványosítási Iroda vezetője, Budapest), Fülöp Éva (Márai Sándor Alapiskola és Gimnázium, iskolai könyvtáros, hitoktató, Kassa), Kecskés Ildikó (az SZMKE korábbi elnöke), Pethő Andrea (Szlovák Tudományos Akadémia Központi Könyvtára, könyvtáros, Pozsony), Roncz Melinda (Fórum Kisebbségkutató Intézet Bibliotheca Hungarica, könyvtárvezető, Somorja), Szeghy András (Kassai Állami Tudományos Könyvtár, könyvtáros), Tegdes Egyházi Dóra (SZMKE elnök, Rozsnyó).

Amikor elkezdtük a szótár kidolgozását, két lehetőség állt előttünk. Az első, egy részletes szótár készítése, amely tartalmazza a könyvtári terminológia lehetőség szerint minden kifejezését. Ez viszont nagy mennyiségű, sokszor elérhetetlen forrás feldolgozását jelentette volna. Arról nem is beszélve, hogy a projekt futamidejét jóval túlszárnyaló, sokkal hosszadalmasabb folyamat lett volna. Ezért a munkacsoport a másik utat választotta: egy praktikus szótár létrehozatala, az elérhető, fentiekben is említett források feldolgozásával. Tisztában vagyunk azzal, hogy ezáltal némely, nemcsak kevésbé használt kifejezés esetleg elkerülhetette a figyelmünket, és kimaradt a szótárból, de ezeket a jövőben lehetőségünk szerint igyekszünk pótolni. Az említett projekt keretében, az első körben egy többéves munkafolyamat alapjait tettük le.

A szótár felépítése és a fogalmak kiválasztása

Ahhoz, hogy egy szótár gyakorlati segítséget nyújtson a mindennapi munkában, illetve a szakirodalom olvasásakor, egyben egységes képet adhasson a könyvtári szakterminológiáról, a kifejezések választékának meglehetősen szélesnek kell lennie. Így a könyvtáros az adott nyelv alaptudásával sem kényszerül arra, hogy túlzottan általános nyelvi szótárakat használjon, valamint rászoruljon a rokon szakterületek speciális szótáira.

Ezért nem zártuk ki a szótár szókészletéből az olyan idegen kifejezéseket, amelyek megtalálhatók az általánosan elérhető szótárakban, vagy a ma már esetleg elavult kifejezéseket, és a nem minden követelménynek megfelelő, de a könyvtárban használatos szakmai terminológiát sem.

A kifejezések kiválasztásánál, feldolgozásánál a szlovák valamint a magyar könyvtáros szabványokon (STN ISO 2789, STN ISO 11620, STN ISO 2108, STN ISO 3297, STN ISO 5127, MSZ ISO 2108, MSZ ISO 2789, MSZ ISO 3297, MSZ ISO 11620) kívül a következő kiadványokat vettük alapul:

- Hajdušek, Jozef. Maďarsko-slovenský, slovensko-maďarský knihovnícky a bibliografický slovník. Martin: Matica slovenská, 1968.
- Hajdušek, Jozef. Anglicko-slovenský slovensko-anglický slovník knihovníctva. Martin: Matica slovenská, 1975.
- Hanakovič, Štefan. Slovenská knihovnícka terminológia: výkladový slovník. Martin: Matica slovenská, 1965.
- Katuščák, Dušan et al. Informačná výchova: terminologický a výkladový slovník. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1998.
- KTD: Česká terminologická databáze knihovníctví a informační vědy (TDKIV) [online databáze]. Praha: Národní knihovna České republiky, 2003.

¹ Fond na podporu kultúry národnostných menšín

Az így elkészült szótár 24 szakterület kifejezéseit tartalmazza, melyek a következők:

1. Adatbázisrendszerek, adatbázisok tipológiája, szakértői rendszerek, automatizált könyvtári rendszerek
2. Állományvédelem
3. Bibliográfia
4. Bibliopedagógia
5. Elektronikus dokumentumok és memóriahordozók tipológiája
6. Határterületek
7. Információs oktatás
8. Információs szolgáltatások
9. Információtudomány és a könyvtártudomány elmélete
10. Informatika, információs technológia
11. Internet
12. Katalogizálás
13. Katalógusok és tárgymutatók tipológiája
14. Kéziratok és régi nyomatok
15. Kiadói tevékenység
16. Könyvnyomtatás
17. Könyvtár felépítése és tipológiája
18. Könyvtári és információs szakma
19. Könyvtári gyűjtemények gyarapítása és rendszerezése
20. Könyvtártudomány
21. Nyomtatott dokumentumok tipológiája
22. Szerkesztői tevékenység (munka a szöveggel)
23. Szerzői jog
24. Tényszerű dokumentumok feldolgozása, szemantikus dokumentumcsökentés, kiválasztási nyelvek.

Az egyes területeken belül igyekeztünk a legrészletesebb feldolgozást elérni, és lehetőség szerint a kifejezéshez a definíciót is megadni, mind a három nyelven. A szakmai terület nyelvezeténél arra törekedtünk, hogy minél több, élő, ma is használt kifejezést feldolgozzunk.

Rokon vagy származtatott, ill. egymásnak ellentmondó kifejezésekre a „lásd”, „lásd még” használatával hivatkozunk. Ezeket csak elvétve használtuk annak érdekében, hogy gyorsabb legyen a keresés.

Keresni lehet a kifejezés pontos megadásával, ill. a terminusok elérhetőek ábécésorrendben is. A keresőfelületen az ábécé egyes betűire kattintva a rendszer ki-listázza a keresett kifejezéseket, s megadhatjuk, hogy melyik nyelv (magyar, szlovák, angol) legyen az alapértelmezett az ábécésorrend szempontjából (2. ábra).

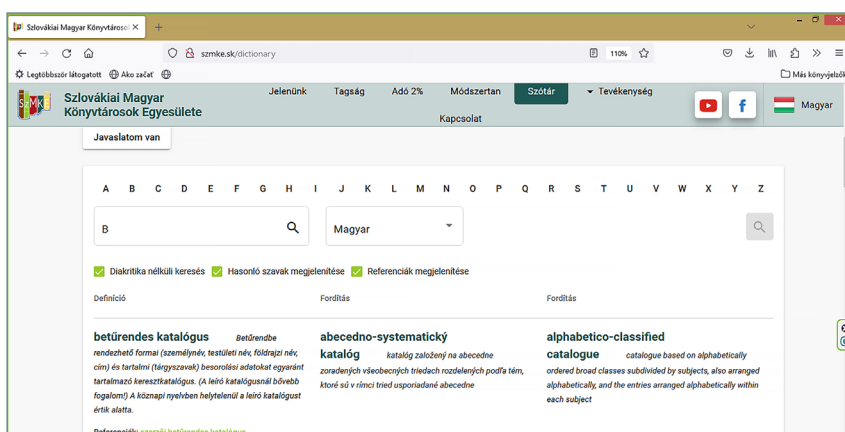
A célcsoport

Elsődleges célcsoportunk a szlovák-magyar közegben dolgozó könyvtáros kollégák, akik munkájuk során a szlovák és a magyar kifejezéseket napi szinten használják. Találkoznak velük a különböző továbbképzéseken, szakmai tanulmányutakon. Ebben a szakmában is egyre nagyobb teret kap az angol nyelv használata a szakirodalom olvasásakor, valamint külföldi (nem magyar) kollégákkal való kommunikációban. Ezért is lett három nyelvű a korábban kétnyelvűre tervezett szótár.

"Az így elkészült szótár 24 szakterület kifejezéseit tartalmazza..."

"Elsődleges célcsoportunk a szlovák-magyar közegben dolgozó könyvtáros kollégák, akik munkájuk során a szlovák és a magyar kifejezéseket napi szinten használják."

Kecskés Ildikó, az SZMKE korábbi elnöke, könyvtáros szaktanácsadó így fogalmaz: „Kinek hasznos, mire használható az elkészült szótár? Évtizedek óta látjuk és érezzük ennek hiányát, lévén a szlovákiai magyar könyvtárosok számára soha nem készült magyar nyelvű szakmai kiadvány, kézikönyv. Az SZMKE ezirányú tevékenysége egy segítségnyújtás ezen hiány orvoslására. A szótár online formája lehetővé teszi, hogy minden magyar településen, könyvtártípustól függetlenül elérhető legyen ez az elektronikus forrás. A Szlovákiában tevékenykedő könyvtárosok természetesen kötelesek az államnyelvet szakmai szinten is bírni. Mindemellett meggyőződésünk, hogy alanyi joguk van a szükséges szakmai információkat anyanyelvükön is megkapni. A szakkifejezések megfelelő alkalmazásához ez elengedhetetlen. Köszönet illeti mindenki munkáját, aki a szótár-projektben részt vett.” (Tegdes Egyházi 2023)

2.ábra: Szlovákiai Magyar Könyvtárosok Egyesületének honlapja²

Zárszó

A szótár közel 7000 kifejezést foglal magában, s elmondhatjuk, hogy a jegyzék közel sem teljes, csupán a leggyakrabban használt kifejezéseket tartalmazza. Online szótárról lévén szó minden érdeklődő számára elérhető, bárhol is legyen a nap 24 órájában.

A szerzők tudatában vannak, hogy a kifejezések gyakorlati használata során hiányosságok jelennek meg, és hálásak lesznek a fellépő hibákra vonatkozó értesítésekért és jótanácsokért a kifejezések további javítása érdekében. Az erre vonatkozó aktív visszajelzést segítő gombok az online felületen is elérhetőek.

² <http://szmke.sk/dictionary>

Felhasznált források

Buda, A. (2000) *Könyvtári ismeretek kisszótára A – Zs*, Korona, Budapest, ISBN 963-9191-72-8

Hajdušek, J. (1968) *Maďarsko-slovenský, slovensko-maďarský knihovnícky a bibliografický slovník*, Matica slovenská, Martin

Hajdušek, J. (1958) *Maďarsko-slovenský knihovedný slovník = Magyar-szlovák könyvtudományi szótár*, Matica slovenská, Martin

Hajdušek, J. (1989) *Slovník maďarských skratiek a knihovníctva a informačnej vedy*, Slovenská akadémia vied ústredná knižnica, Bratislava

Hajdušek, J. (1975) *Anglicko-slovenský slovensko-anglický slovník knihovníctva*, Matica slovenská, Martin

Hanakovič, Š. (1965) *Slovenská knihovnícka terminológia: výkladový slovník*, Matica slovenská, Martin

Katuščák, D. et al. (1998) *Informačná výchova: terminologický a výkladový slovník*, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, Bratislava, ISBN 80-08-02818-1

KTD (2003) *Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)*, [online adatabázis], Národní knihovna České republiky, Praha

Tegdes Egyházi Dóra (2023) *Szavak szárnyán, avagy az SZMKE hiánypótló tevékenysége*, Katedra, XXX(9), p. 31–32, Elérhető: <https://katedra.sk/folyoirat/cikkek/tegdes-egyhazi-dora-szavak-szarnyan-avagy-az-szmke-hianypotlo-tevekenysege/> (Utolsó elérés: 2024.03.01)

